

BELGISCHE SENAAAT**SENAT DE BELGIQUE****ZITTING 1976-1977****SESSION DE 1976-1977**

17 NOVEMBER 1976

17 NOVEMBRE 1976

Ontwerp van wet tot wijziging van artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek betreffende de aansprakelijkheid van de ouders voor de door hun minderjarige kinderen veroorzaakte schade

Projet de loi modifiant l'article 1384, deuxième alinéa, du Code civil, relatif à la responsabilité des parents pour les dommages causés par leurs enfants mineurs

**VERSLAG
NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE
JUSTITIE UITGEBRACHT
DOOR DE HEER de STEXHE**

**RAPPORT
FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE
PAR M. de STEXHE**

Voorgeschiedenis**Antécédents**

1. Het voorstel van de heer Lagasse van 8 oktober 1974 en het voorstel van de heer Claes van 20 februari 1975 beoogden hetzelfde doel: een aanpassing van artikel 1384, tweede lid, aan de nieuwe ontwikkelingen in het familierecht en met name de vervanging van het begrip « vaderlijk gezag » door het begrip « ouderlijk gezag ».

2. In februari-maart van 1976 heeft de Senaatscommissie voor de Justitie beide voorstellen van wet tegelijk onderzocht; intussen was het voorstel Claes op 27 november 1975 door de Kamer van Volksvertegenwoordigers aangenomen.

Zoals wij in ons verslag van 23 maart 1976 hebben verklaard, achtte de Commissie het destijds raadzaam om

1. La proposition de M. Lagasse du 8 octobre 1974, comme celle de M. Claes du 20 février 1975 étaient inspirées par le même objectif: adapter l'article 1384, deuxième alinéa, à l'évolution du droit de la famille, notamment à la substitution de l'autorité parentale à l'autorité paternelle.

2. En février, mars 1976, la Commission de la Justice du Sénat a analysé parallèlement ces deux propositions, celle de M. Claes ayant entre-temps été adoptée par la Chambre des Représentants le 27 novembre 1975.

Comme nous l'avons exposé en notre rapport du 23 mars 1976, votre Commission avait estimé opportun

Aan de werkzaamheden van de Commissie hebben deelgenomen:

Vaste leden: de heren Pierson, voorzitter; Calewaert, Cooreman, De Grève, Mevr. Delapierre, de heren Dupont, Hambye, Hendrickx, Hoyaux, Lepaffe, Leroy, Leys, Lindemans, Pedé, Risopoulos, Rombaut, Mevr. Staels-Dompas, de heren Van Bogaert, Van In, Van Rompaey, Verbist en de Stexhe, verslaggever.

Plaatsvervangers: de heer Goffart, Mevr. Goor-Eyben en de heer Lagasse.

R. A 10328

Zie:

Gedr. St. van de Senaat:

724 (1975-1976): N° 3: Ontwerp van wet opnieuw goedgekeurd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

Ont participé aux travaux de la Commission:

Membres effectifs: MM. Pierson, président; Calewaert, Cooreman, De Grève, Mme Delapierre, MM. Dupont, Hambye, Hendrickx, Hoyaux, Lepaffe, Leroy, Leys, Lindemans, Pedé, Risopoulos, Rombaut, Mme Staels-Dompas, MM. Van Bogaert, Van In, Van Rompaey, Verbist et de Stexhe, rapporteur.

Membres suppléants: M. Goffart, Mme Goor-Eyben et M. Lagasse.

R. A 10328

Voir:

Document du Sénat:

724 (1975-1976): N° 3: Projet réamendé par la Chambre des Représentants.

de tekst van het Burgerlijk Wetboek niet alleen aan te passen aan het begrip ouderlijk gezag, maar die tekst ook in zijn geheel te herzien, in het licht van het nagestreefde maatschappelijke doel (bescherming van benadeelde derden), van de menigvuldige feitelijke toestanden en van de rechtspraak.

3. Dit nader onderzoek bracht de Senaat op 29 april 1976 tot het aannemen van een zeer eenvoudige tekst, in lapidaire bewoordingen, zoals gebruikelijk is in het Burgerlijk Wetboek van 1804 :

« De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen. »

4. Die tekst leek sommige Kamerleden onvoldoende genuanceerd... of zelfs te berusten op « een juridische vergissing », wat de Kamer deed besluiten tot het aannemen van een nieuwe tekst :

« De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen die bij hen inwonen.

» Wanneer de kinderen bij één der ouders inwonen, is deze ouder alleen aansprakelijk; nochtans zal de andere ouder eveneens hoofdelijk aansprakelijk zijn, wanneer de schade veroorzaakt is door het minderjarig kind tijdens dezes bezoek bij hem. »

Onderzoek in de Senaatscommissie voor de Justitie op 20 oktober 1976

1. De kritiek van de Kamercommissie voor de Justitie schijnt vooral een gevolg te zijn van het feit dat de tekst van de Senaat niet werd gezien in zijn verband, d.w.z. het gehele artikel 1384 — dat voor het overige niet was gewijzigd — en inzonderheid het vijfde lid, waarop wij de aandacht hadden gevestigd (verslag, onderaan blz. 8; Handelingen Senaat, 29 april 1976, blz. 2007 onderaan).

Over dit punt, in onze ogen van wezenlijk belang, zwijgen de stukken van de Kamer.

Om de tekst van de Senaat juist te beoordelen, moet men voor ogen houden dat de aansprakelijkheid van de ouders volgens artikel 1384, tweede lid, gegrond blijft op vermoedelijke schuld en dat dit slechts een vermoeden *juris tantum* is.

De gehele tekst luidt dus als volgt :

« De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen.

» ...De hierboven geregelde aansprakelijkheid houdt op, indien de ouders... bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten. »

Deze verbinding van teksten leidt niet tot een strakke en ongenueanceerde, maar wel tot een zo soepel mogelijke regeling, die zich laat toepassen op de talloze onderling uiteenlopende toestanden.

d'examiner, non seulement la seule adaptation du texte du Code civil à l'autorité parentale, mais également revoir l'ensemble du texte, compte tenu de son objet social (protection des tiers victimes) ainsi que des situations de fait multiples et de la jurisprudence.

3. Ce réexamen général a amené le Sénat à adopter, le 29 avril 1976 un texte très simple, en termes lapidaires comme le sont généralement les textes du Code civil de 1804 :

« Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs. »

4. Ce texte est apparu à certains membres de la Chambre comme étant « sans nuances »... ou basé sur « une erreur juridique », ce qui a amené la Chambre des Représentants à adopter un nouveau texte :

« Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs, habitant avec et

» Lorsque les enfants habitent avec un des parents, parent est seul responsable; cependant, l'autre parent se trouve également solidairement responsable si le fait dommageable est causé par l'enfant mineur en visite chez celui-ci. »

Examen en Commission de la Justice du 20 octobre 1976

1. De l'examen des documents parlementaires de la Chambre, il apparaît que l'appréciation de la Commission de Justice de la Chambre rappelée ci-dessus résulte surtout du fait que le texte proposé par le Sénat n'a pas été replacé dans son contexte, c'est-à-dire l'ensemble de l'article 1384 non modifié pour le surplus, et plus spécialement l'alinéa sur lequel nous avons attiré l'attention (rapport, p. in fine — Annales Sénat 29 avril 1976, p. 2007, in fine).

Les documents de la Chambre sont muets sur ce point essentiel à nos yeux.

Pour apprécier le texte adopté par le Sénat, il est donc essentiel de rappeler qu'à la base de la responsabilité des parents l'article 1384, alinéa 2, maintient une faute présumée et que cette présomption n'est que *juris tantum*.

Le texte entier se lit donc comme suit :

« Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs.

» ...La responsabilité ci-dessus a lieu à moins que les père et mère, ...ne prouvent qu'ils n'ont pu empêcher le fait qui donne lieu à cette responsabilité. »

Cette conjugaison des textes aboutit non pas à une règle rigide et sans nuances, mais au contraire à un maximum de souplesse, pour répondre aux situations de fait innombrables dans leur variété.

Voor het overige wordt vertrouwd op het gezond verstand en de wijsheid van de rechtbanken, en dat vertrouwen is des te gewettigder daar het kan steunen op de ervaring van een omvangrijke jurisprudentie.

2. In haar tekst van 23 maart 1975 had de Senaatscommissie het onnodig gevonden het vermoeden van aansprakelijkheid afhankelijk te stellen van het inwonen van het kind bij zijn ouders, of bij een hunner.

Dit nieuwe onderzoek van het probleem heeft haar in die eerste opvatting gesterkt.

Immers :

A. Het vermoeden van aansprakelijkheid is niet zozeer uitoefening van een gebrek aan toezicht als wel van het ouderlijk gezag; de aansprakelijkheid van de ouders ligt besloten in de ouderlijke macht, waaruit de plicht van opvoeding en toezicht voortvloeit (Cass. 15 april 1971).

Het ouderlijk gezag en de daaraan verbonden plichten, met name te zorgen voor een goede opvoeding, rusten op beide echtgenoten, indien zij samenwonen, maar zelfs een feitelijke scheiding betekent niet dat de echtgenoot die de materiële bewaring van het kind niet heeft, daarom van alle rechten en plichten ontheven is. Hij kan zich tot de jeugdrechtbank wenden « in het belang van het kind » (art. 373, tweede lid, Burgerlijk Wetboek sedert de wet van 1 juli 1974).

B. Het weglaten van de voorwaarde van samenwonen is opportuun en ongevaarlijk, want de rechtspraak zal het vermoeden van aansprakelijkheid verwerpen bij niet-samenwonen, indien dat vermoeden in feite gegrond zou zijn op een gebrek aan toezicht.

Met dat vermoeden zou echter wel rekening kunnen worden gehouden, wanneer het schadegeval toe te schrijven is aan een gebrek aan opvoeding.

C. De tekst van de Senaat is soepel genoeg om in alle schadegevallen te kunnen voorzien, wat niet gezegd kan worden van de al te strakke tekst van de Kamer.

Enkele voorbeelden :

1. Volgens de tekst van de Kamer zou aan de ouders nooit het vermoeden van aansprakelijkheid van artikel 1384 kunnen worden tegengeworpen, indien zij hun kinderen verlaten hebben; angezien deze niet meer bij hen inwonen, zou er geen vermoeden van aansprakelijkheid zijn.

Weliswaar zou in enkele gevallen artikel 1382 toepassing kunnen vinden, maar dan zou het slachtoffer de schuld, de onwerthigheid van de verlating, het oorzakelijk verband met de schade ... moeten bewijzen.

2. In het geval van feitelijke scheiding is, volgens de nieuwe tekst van de Kamer, de ouder bij wie het kind niet pleegt in te wonen wel aansprakelijk, maar alleen tijdens het bezoek van het kind. Quid wanneer de schade door het minderjarige kind wordt veroorzaakt op de weg die het moet afleggen om hem te bezoeken ?

Pour le surplus, il est fait confiance au bon sens et à la sagesse des tribunaux, et cette confiance est d'autant mieux fondée qu'elle s'appuie sur l'expérience d'une nombreuse jurisprudence.

2. La Commission du Sénat en son texte du 23 mars 1975, avait estimé devoir omettre comme condition de la présomption de responsabilité la cohabitation de l'enfant avec ses parents ou l'un d'eux.

Le réexamen actuel du problème la confirme dans son opinion première.

En effet :

A. La présomption de responsabilité des parents est moins le corollaire d'un défaut de surveillance que de l'autorité parentale; la justification de la responsabilité des parents se trouve dans la puissance paternelle d'où découlent les devoirs d'éducation et de surveillance (Cass. 15 avril 1971).

Cette autorité parentale et ses obligations, notamment celle de bien éduquer, reposent sur les deux époux s'ils vivent ensemble, mais même en cas de séparation de fait, l'époux qui n'a pas la garde matérielle de l'enfant n'est pas déchargé de tous droits ou toutes obligations. Il peut se pourvoir devant le tribunal de la jeunesse « dans l'intérêt de l'enfant » (art. 373, alinéa 2, Code civil-loi du 1er juillet 1974).

B. La suppression de la condition d'habitation commune est opportune et n'est pas dangereuse, car la jurisprudence rejettera la présomption de responsabilité, en cas de non-cohabitation, si en fait, cette présomption devait être basée sur un défaut de surveillance.

Par contre, elle permet de la retenir si le fait dommageable est imputable à un défaut d'éducation.

C. Le texte adopté par le Sénat permet de répondre, avec souplesse, à toutes les situations dommageables ce qui n'est pas le cas du texte trop précis adopté par la Chambre.

Quelques exemples :

1. A suivre le texte de la Chambre, les parents ne pourraient jamais se voir opposer la présomption de responsabilité de l'article 1384, s'ils ont abandonné leurs enfants; ceux-ci n'habitent plus avec eux, il n'y aurait aucune responsabilité présumée.

Certes, il pourrait être fait, parfois, application de l'article 1382, mais en ce cas c'est la victime qui doit prouver la faute, l'illégitimité de l'abandon, la relation causale avec le dommage...

2. En cas de séparation de fait, le nouveau texte de la Chambre retient bien la responsabilité du parent non cohabitant habituellement avec l'enfant, mais uniquement pendant la visite de celui-ci chez lui. Quid si le fait dommageable est causé par l'enfant mineur pendant le trajet nécessaire pour se rendre à cette visite ?

3. Quid wanneer de gescheiden vader niet met de minderjarige samenwoont en aan zijn zoon van 16 tot 18 jaar een wapen, een mogelijk gevaarlijk tuig, schenkt dat voor een vreedzaam gebruik een minimum aan opleiding of toezicht vergt?

4. Quid wanneer het minderjarig kind een onrechtmatige daad pleegt terwijl het, met toestemming van de moeder, een vakantiereis maakt, georganiseerd en ten dele betaald door de vader ...?

5. Quid wanneer de ouders na 15 jaar samenleven uit elkaar gaan: het minderjarige kind woont in bij de moeder en binnen een maand na de scheiding pleegt het een schadelijke daad, blijkbaar toe te schrijven aan een « tekortkoming in de opvoeding », die maanden of jaren oud is.

Ingeval de ouders nog samenleefden, dan zou de derde verhaal hebben gehad op beide ouders.

Zal de derde het slachtoffer zijn van de onenigheid tussen de ouders, want hij zal slechts verhaal hebben tegen één van beide, die onvermogen kan zijn als gevolg van de eis van samenwoning ten tijde van het schadegeval?

Er zouden nog tal van andere gevallen te noemen zijn waaruit zou blijken dat de ruime en soepele tekst van de Senaat, aangevuld met het vijfde lid van artikel 1384, zonder gevaar voor misbruik, de derden-slachtoffers kan beschermen tegen een werkelijke tekortkoming van de ouders of van een van beide in het toezicht of de opvoeding.

Tijdens de Commissievergadering van 20 oktober werd erop gewezen dat het praktisch belang van dit probleem ongetwijfeld zal afnemen, nu binnenkort een verplichte gezins aansprakelijkheidsverzekering zal worden ingevoerd, maar wanneer de ouders gescheiden zijn zal elk van beide moeten zorgen dat aan de verzekeringsplicht is voldaan.

Ook werd nog beklemtoond dat de tekst van de Senaat in de lijn ligt van de hedendaagse rechtsleer inzake aansprakelijkheid.

De Commissie meent eenparig de Kamer niet te kunnen volgen, maar te moeten vasthouden aan de tekst die de Senaat heeft aangenomen op 29 april 1976.

Niettemin acht zij het met een ruime meerderheid raadzaam het woord « hoofdelijk » te doen vervallen.

Immers,

a) De aansprakelijkheid « in solidum » geldt reeds volgens een vaste rechtspraak ingeval meer dan één persoon voor een zelfde feit aansprakelijk is.

b) In geval van scheiding van de ouders daarentegen zal het vaak voorkomen dat een van hen niet aansprakelijk wordt geacht en dan komt het woord « hoofdelijk » niet te pas.

c) Wat de terminologie en de harmonie van het systeem betreft, schijnt het woord « hoofdelijk » gemist te kunnen worden.

3. Quid au cas où le père (séparé) et non cohabitant avec le mineur fait cadeau à son fils de 16 ou 18 ans, d'une arme, d'un engin pouvant être dangereux, nécessitant pour son usage paisible un minimum d'éducation ou de surveillance?

4. Quid au cas où l'enfant mineur commet l'acte illicite au cours d'un voyage de vacances organisé et payé partiellement par le père, de l'accord de la mère?...?

5. Quid dans l'hypothèse où les parents se séparent après 15 ans de vie commune: l'enfant mineur « habite » avec sa mère, et, dans le mois qui suit la séparation, commet un acte dommageable dont il paraît établi qu'il est imputable à un « défaut d'éducation » remontant à plusieurs mois ou années?

Si les parents vivaient encore ensemble il y aurait un recours du tiers contre les deux parents.

Le tiers va-t-il être victime de la mésentente des parents puisqu'il n'aurait plus recours que contre l'un d'eux, peut-être insolvable, par le seul jeu de la condition d'habitation commune au moment du fait dommageable?

D'innombrables cas différents peuvent être proposés qui démontrent que le texte large et souple du Sénat, complété par l'alinéa cinq de l'article 1384, peut répondre, sans danger d'abus, au souci de protection des tiers, victimes d'un réel défaut de surveillance ou d'éducation des parents ou de l'un d'eux.

Au cours de la réunion de la Commission du 20 octobre, il a été souligné qu'en fait, avec l'organisation prochaine d'une assurance de responsabilité civile familiale obligatoire, la question perdra sans doute beaucoup de son intérêt pratique, mais, en cas de séparation des parents, chacun d'eux devra veiller à ce que soit remplie l'obligation d'assurance.

Il a été souligné également que le texte du Sénat est dans la ligne de la doctrine contemporaine en matière de responsabilité.

La Commission estime, unanimement, ne pouvoir suivre le projet de la Chambre des Représentants, mais devoir s'en tenir au texte adopté par le Sénat le 29 avril 1976.

Néanmoins, la Commission à une large majorité, estime opportun de biffer le mot « solidairement ».

En effet,

a) La responsabilité in solidum résulte déjà de la jurisprudence constante au cas de pluralité de responsables d'un même fait.

b) Par contre, en cas de séparation des parents, il arrivera souvent que la responsabilité de l'un d'eux ne sera pas retenue et dès lors, en ce cas, le mot « solidairement » serait sans objet.

c) Sur le plan de la terminologie et de l'harmonie du système, il apparaît que le mot « solidairement » peut être omis.

In de artikelen 1382 tot 1386 van het Burgerlijk Wetboek is immers nergens sprake van hoofdelijke aansprakelijkheid; vooral bij aansprakelijkheid voor andermans daden heeft de rechtspraak steeds aangenomen dat de burgerrechtelijke aansprakelijke « in solidum » gehouden is met degene voor wie hij verantwoordelijk is.

Dat geldt ook voor de aansprakelijkheid van degenen die anderen aanstellen, in geval van meervoudigheid.

**

Kort gezegd, de Commissie is eenparig van oordeel dat :

1° de tekst van de Senaat aansluit bij de ontwikkeling in de rechtsleer, zowel als bij de ontwikkeling in het familie-recht;

2° het vermoeden van aansprakelijkheid in alle omstandigheden wordt getemperd doordat het om een vermoeden *juris tantum* gaat; de bestaande rechtspraak biedt bovendien zekerheid dat het gezond verstand de bovenhand zal hebben;

3° het dus zaak is, aansluitend bij de terminologie van het Burgerlijk Wetboek, een eenvoudige tekst op te stellen die zo soepel is dat de rechtbanken, naar billijkheid en met gezond verstand, een oplossing kunnen vinden voor de ontelbare feitelijke toestanden die soms zeer veel van elkaar kunnen verschillen;

4° de tekst van de Kamer te weinig ruimte schijnt te laten, want als eerste voorwaarde wordt gesteld dat de minderjarige bij zijn ouders of een van hen moet inwonen, waardoor het vermoeden van aansprakelijkheid niet geldt in gevallen waarin dat gewettigd zou zijn, en met name bij gebrekkige opvoeding;

5° het woord « hoofdzakelijk » kan vervallen.

**

Bij eenparigheid van de dertien commissieleden wordt de volgende tekst aanvaard :

« De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen. »

Dit verslag is goedgekeurd bij eenparigheid van de dertien aanwezige leden.

De Verslaggever,
P. de STEXHE.

De Voorzitter,
M.-A. PIERSON.

En effet, dans les articles 1382 à 1386 du Code civil, il n'est parlé nulle part de responsabilité solidaire; particulièrement, dans les cas de responsabilité du fait d'autrui, la jurisprudence a toujours considéré que le civilement responsable est tenu « in solidum » avec la personne dont il doit répondre.

Il en est de même en ce qui concerne la responsabilité des différents commettants, lorsqu'il y a pluralité à cet égard.

**

En résumé, votre Commission estime, unanimement, que :

1° le texte proposé par le Sénat est conforme à l'évolution de la doctrine, comme à l'évolution du droit de la famille;

2° la présomption de responsabilité est, en toutes circonstances, tempérée par le caractère *juris tantum* de la présomption, et la jurisprudence est rassurante sur une application de bon sens;

3° nous inspirant de la terminologie du Code civil, il convient de prévoir un texte simple, suffisamment souple pour permettre aux tribunaux de répondre, en équité et bon sens, aux innombrables situations de fait, souvent très différentes l'une de l'autre;

4° le texte adopté par la Chambre paraît trop restrictif, car il impose comme première condition la notion d'habitation commune du mineur avec ses parents ou l'un d'eux, ce qui laisse échapper à la présomption de responsabilité des cas où elle serait justifiée, notamment par le défaut d'éducation;

5° le mot « solidairement » peut être supprimé.

**

Mis aux voix, le texte suivant est adopté à l'unanimité des treize membres présents :

« Le père et la mère sont responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs. »

Le rapport est approuvé à l'unanimité des treize membres présents.

Le Rapporteur,
P. de STEXHE.

Le Président,
M.-A. PIERSON.